

สี่สังวรธรรม

นครเมฆา : ภาพพามาแห่งวิถีนริโกคินิยมในกระแสโลกาภิวัตน์

กอบกาญจน์ ภิญโญมารค¹

นครเมฆา

เขาพระสุเมรุเป็นหลักโลก
 ที่มกลางห้วงสรรพสินค้า
 วาณิชธนกรคือสักกะ
 ทวยเทพเที่ยวหะด้วยเหมาะใจ
 ภูษาผ้าทรงแต่งองค์ใส่
 เหาะเลื่อนเคลื่อนผ่านอาหารทิพย์
 มุมโน้นต้นกล้วยพฤกษ์
 แจ้งเลขเอกสิทธิ์อิสรา
 บัดเด็ยวรหัสันยไกล์โสณี
 โทรสรรพรรับส่งถึงองค์ปลัน
 คือนรคนกหนุชูเปอร์มาเกิด
 ทั้งผักทั้งเนื้อรอเชื้อเพลิง
 เลือกเสาะเลือกหาภักษาหาร
 เปี่ยมทุนหนุนค่าองคพายพ
 ออกห่างย่างเท้าเอ้ยชาวฟ้า
 รถเมล์-รถเก๋งต่างเร่งรัด
 ตราบพระสุเมรุไม่เอนโยก
 ต่างอยู่ร่วมยุคอยู่ทุกวัน

ดิสนีย์แลนด์อุปโลกน้ดั่งโตรกผา
 ลดชั้นหล่นมาเมฆาลัย
 ทรัพย์คือสรวงแห่งสมัย
 บันไดช่วยเลื่อนบ้างเคลื่อนลิฟท์
 ฟากฟ้าสุราลัยชวนให้จับ
 ค่อยหยิบสุพรรณบัตรจากหัตถ์มา
 นึกพลางอ้างบัตรจากหัตถ์
 สรรพสิ่งยิ่งค่าก็มาคัล
 เช่นบัณฑิตเทาะว้เคาะตีที่เบื้องบัน
 ให้ภาพสวรรค์พอบันเทิง
 กุ้งปูหมูเป็ดระเห็จถึง
 เขือกหนาวราวเพ็งน้ำเจ้งภพ
 จอมเขจักรวาลไพศาลระบบ
 สยบวิถีโลกีย์วัตร
 กรุงเทพอนาถาประดาสต์ว์
 ออกไปแออัดยัดโลกันตร์
 บริโกคินิยมไม่เคยย่น
 แต่เหมือนต่างกัลปีต่างชั้นฟ้า

(2544 : 45-46)

¹ อาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

นครเมฆา เป็นหนึ่งในผลงานของโชคชัย บัณฑิต ศิลปินที่อยู่ในหนังสือรวมบทกวีนิพนธ์ บ้านเก่า ซึ่งได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี พ.ศ.2544 ชื่อของกวีนิพนธ์บทนี้มีความหลายนัย กล่าวคือนัยแรกน่าจะหมายถึง *สวรรค์* ที่สถิตแห่งเหล่าเทวดานางฟ้า ผู้ดำรงอยู่ในภาวะทิพย์อันบรมสุข ซึ่งพ้องกับความหมายของชื่อกรุงเทพมหานครเมืองหลวงของไทย อีกนัยหนึ่ง *นครเมฆา* หรือ *เมืองเมฆ* น่าจะบ่งบอกถึงความสูงส่ง สวยงาม แต่ในความสูงส่ง สวยงามของนครแห่งนี้ก็แฝงแง่มุมที่ชวนให้ผู้อ่านหันกลับไปมองด้วยสายตาใหม่

โชคชัย บัณฑิต' แสดงภาพวิถีเมืองโดยเน้นที่ *ห้างสรรพสินค้า* ซึ่งเป็นแหล่งบ่งชี้วัฒนธรรมบริโภค ภายในห้างสรรพสินค้าที่ดูราวกับเมืองสวรรค์นั้น กวีเริ่มต้นด้วยการแสดงภาพสวนสนุกที่ผู้สร้างจำลองภูเขามาไว้กลางห้าง เปรียบเหมือนเขาพระสุเมรุที่เป็นแกนกลางของจักรวาลและมียอดเป็นที่ตั้งแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งมีพระอินทร์เป็นเจ้าแต่เจ้าแห่งสวรรค์บนดินนี้กลับกลายเป็นเหล่าพ่อค้าที่มุ่งกอบโกยผลกำไรจากธุรกิจ

นอกจากสภาพภายในห้างสรรพสินค้าที่โอโง่งงงามแล้ว ผู้ที่เข้ามาใช้บริการตามสายตาของกวีก็ดูราวกับเป็นชาวสวรรค์ ไม่ว่าจะเป็นมองในแง่รูปลักษณะภายนอก ซึ่งปรากฏจากเสื้อผ้าอาภรณ์ที่สวมใส่ หรือพฤติกรรม ได้แก่ การเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปยังจุดหมายปลายทางด้วยบันไดเลื่อนหรือลิฟท์โดยไม่ต้องเหนื่อยแรง ประหนึ่งเทวดานางฟ้าที่เหาะเหินเดินอากาศได้ การจับจ่ายใช้สอยผ่านบัตรเครดิตซึ่งในบทประพันธ์กวีใช้คำว่า “สุพรรณบัตร” หมายถึงบัตรทอง เป็นบัตรเครดิตประเภทที่ให้อ่างเงินสินเชื่อสูงสุดเท่ากับว่าผู้ใช้มีกำลังซื้อสูงสุด และมีโอกาสเป็นหนี้สูงสุดด้วย ยามใช้บัตรเครดิตก็สะดวกง่ายดาย เพียงแค่ยื่นบัตรให้พนักงานขายแทนการ

จ่ายเงินสด ก็ได้สิ่งของที่ต้องการทันทีราวกับนึกเอาได้ได้ดั่งกัลปพฤกษ์ รวมทั้งการติดต่อสื่อสารผ่านโทรศัพท์มือถือ ซึ่งน่าสังเกตว่ากวีใช้คำว่า “สรรพ” อันหมายถึง “ทุกสิ่ง ทั้งปวง ทั้งหมด” แทน “ศัพท์” ที่แปลว่า “เสียง” ดังที่เราใช้เป็นสามัญ เมื่อพิจารณาแล้ว ก็สอดคล้องกับเทคโนโลยีอันทันสมัยของโทรศัพท์มือถือ ปัจจุบันที่มีคุณสมบัติมากมายเกินกว่าการรับ และฟังสัญญาณเสียงเพียงอย่างเดียว เรียกได้ว่ารวมประโยชน์ใช้สอยทุกอย่างไว้ในโทรศัพท์ เช่น การรับส่งข้อความ การฟังวิทยุ การติดต่อผ่านระบบอินเทอร์เน็ต การดูโทรทัศน์ การถ่ายรูป เป็นอาทิ การที่กวีพรรณนาภาพต่างๆ ข้างต้นนี้ก็เพื่อ “...ให้ภาพสวรรค์พอบันทึกลง...” (บรรทัดที่ 10) ซึ่งน่าจะยืนยันว่ายังมีภาพสถานที่และพฤติกรรมของผู้คนภายในห้างสรรพสินค้าที่กวียังไม่ได้หยิบยกมากล่าวถึงอีกมาก

ในช่วงกลางของบทประพันธ์กวีเสนอภาพซูเปอร์มาเก็ตหรือตลาดคิดแอร์ขนาดใหญ่ ที่มักตั้งอยู่บริเวณชั้นล่างของห้างสรรพสินค้าถัดจากชั้นบน ซึ่งเปรียบเสมือนสวรรค์สวรรค์ กวีจึงใช้อุปมาอุปไมยว่าสถานที่แห่งนี้คือ *นรก* อันหมายถึง “นรก” ของบรรดาสัตว์น้อยใหญ่ซึ่งถูกมนุษย์นำมากินเป็นอาหารสารพัดผัก และเนื้อสัตว์ที่รอให้ผู้คนเลือกซื้อเป็นเหตุให้ผู้ประกอบการต้องปรับอุณหภูมิในซูเปอร์มาเก็ตให้ “...เยือกหนาวราวเพิ่งน้ำแข็งภพ...” (บรรทัดที่ 12) เพื่อคงความสดใหม่ของสินค้า ให้ผู้ซื้อพึงพอใจมากที่สุดและยืดอายุสินค้าให้ผู้ขายวางขายได้นานที่สุดด้วย กล่าวได้ว่าตลาดสดภายในห้างที่เย็น สะอาด และสะดวกนี้ถูกใจผู้ซื้อที่นิยมความสะดวกมากกว่าตลาดสดทั่วไปที่มีสภาพแตกต่างกันอย่างตรงกันข้าม

สวรรค์บนดิน หรือห้างสรรพสินค้าที่ผู้ประกอบการเนรมิตไว้ให้ผู้คนในโลกสัมผัสได้ โดยไม่ต้องพึ่งอำนาจบุญมีความดึงดูดเข้าหาใจไม่ต่างกับ

สรวงสวรรค์ ดังที่กวีกล่าวว่า “...ฟากฟ้าสุราลัยชวนให้จิบ...” (บรรทัดที่ 5) เมื่อพิจารณาภาษาในฐานะวัสดุของบทประพันธ์ คำว่า “จิบ” หมายถึง ลิ้มดื่มที่ละนิด มักใช้กับน้ำหรือเครื่องดื่มอื่นๆ แต่กวีนำมาใช้ประกอบกับสวรรค์ น่าจะบ่งชี้การค่อยๆ ลิ้มรสความสุขจากสิ่งรอบตัวที่ถูกปรุงแต่งและอำนาจซื้อในมือที่ได้รับที่ละนิด เพื่อดื่มด่ำความสุข แต่สุขนั้นก็ เป็นเพียงภาพลวงตาที่ยั่วชวน และหลอกล่อให้เหยื่อคือมนุษย์ปุถุชน ซึ่งมีจุดอ่อนสำคัญคือติดข้องอยู่ในหล่มกิเลส “ติดกับ” ความสะเดาะสบาย ต้องยอมสยบมายาภาพที่กระตุ้นการจับจ่ายใช้สอย คินกำไรเป็นเม็ดเงินมหาศาลให้แก่เจ้าของธุรกิจ ส่วนการใช้ชีวิตอย่างโก้หรู ฟุ้งเฟ้อ อาทิ การแต่งกายงดงาม การพกบัตรเครดิต และโทรศัพท์มือถือ ทำให้นึกลำพองในอำนาจซื้อ และภาพลักษณ์ของตน ก็เป็นเพียงความทันสมัยภายนอกที่บ่งชี้ความลุ่มหลงในวัตถุ ซึ่งให้ความสุขในระดับฉาบฉวยหารู้ไม่ว่าตนกำลังถลำเข้าไปสู่กระแสบริโภคนิยม ที่เสริมระบบทุนนิยมจนบ่อนทำลายระบบสังคมโดยองค์รวมและส่งผลกระทบในวงกว้าง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาเป็นลูกโซ่ โดยเฉพาะที่กวีเน้นเป็นพิเศษในกวีนิพนธ์บทนี้คือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำของผู้คนในสังคม และปัญหาความตกต่ำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ดังที่กวีชี้ว่าระบบธุรกิจครบวงจรแบบเบ็ดเสร็จของ **ห้างสรรพสินค้า** ซึ่งมีทุกสิ่งให้เลือกสรรตามปรารถนา ทั้งเครื่องอุปโภค บริโภค และบริการดังกล่าวข้างต้น นอกจากจะเป็นตัวแทนของระบบทุนนิยมที่บุคคลเฉพาะกลุ่มเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ และเป็นระบบที่กำลังมีอิทธิพลครอบงำเศรษฐกิจไทยให้สยบอย่างรวดเร็วแล้ว ยังเป็นสิ่งที่แบ่งแยกชนชั้นของคนในสังคมออกจากกันระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจซื้อต่อกับกลุ่มคนที่กระเสือกกระสนดิ้นรนหาเช้ากินค่ำ พอประทังชีวิตไปวันๆ ดังปรากฏในช่วงท้ายของบทประพันธ์ ซึ่งกวีสร้างภาพที่ขัดกันอย่างรุนแรงระหว่างภาพภายใน

ห้างสรรพสินค้ากับสภาพภายนอกที่ต่างกันราวสวรรค์กับนรก และความขัดกันอย่างตรงข้ามของผู้คนที่ใช้ชีวิตตามวิถีบริโภคนิยมกับผู้ยากไร้ที่ดิ้นรนเพื่อปากท้อง กระตุ้นให้ผู้อ่านขบคิดถึงความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม ในขณะที่คนกลุ่มหนึ่งใช้ชีวิตอย่างหรูหราฟุ่มเฟือย แต่คนอีกกลุ่มหนึ่งกลับทุกข์ยาก เหมือนไม่มีคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์เสมอภาคกัน แม้ “...ต่างอยู่ร่วมยุคอยู่ทุกวัน แต่เหมือนต่างกลับปีต่างชั้นฟ้า...” (บรรทัดที่ 18)

พลังของกวีนิพนธ์บทนี้อยู่ที่การเลือกใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่โดดเด่นของกวี คือการนำภาพนรก สวรรค์ ตามคติไตรภูมิมาเชื่อมโยง ทาบเทียบกับภาพเมืองหลวง และห้างสรรพสินค้า ผู้อ่านจะเข้าถึงกวีนิพนธ์บทนี้ก็ต่อเมื่อมีประสบการณ์ร่วมเกี่ยวกับวัฒนธรรมในห้างสรรพสินค้า และสภาพเมืองใหญ่ ตลอดจนมีรากร่วมทางวัฒนธรรม ความคิดเกี่ยวกับคติไตรภูมิใกล้เคียงกับผู้เขียน อาทิ เรื่องราวของเขาวงกตพระสุเมรุ นครไตรตรึงส์ พระอินทร์ ดันกลีบพฤษภ และโลกันตนรก เป็นต้น การเปรียบเทียบเช่นนี้ส่งผลให้ผู้อ่านรับสารที่แยบคายและแหลมคม กล่าวคือภาพสวรรค์บนดินที่กวีฉายให้เห็นในช่วงแรกของบทประพันธ์ด้วยน้ำเสียงเสียดสีประชดประชัน และภาพที่ไม่ต่างไปจากจุมนรกในช่วงท้ายนั้น กระตุ้นให้ผู้อ่านครุ่นคิด และตั้งคำถามว่า สิ่งก่อสร้างอันโอฬาร พรั่งพร้อมด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกจากอำนาจเทคโนโลยีอันทันสมัยและการใช้ชีวิตเยี่ยงชาวฟ้าชาวสวรรค์ของผู้คนเพียงบางกลุ่มในสังคม ฉายให้เห็นถึงการพัฒนาประเทศที่ถูกทิศทาง และสร้างสรรค์คุณค่าอันแท้จริงของชีวิตหรือไม่

คุณค่าของนครเมฆมาน่าจะอยู่ที่พลังในการกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านขบคิด และย้อนตั้งคำถามกับตนเองว่า เราควรแสวงหาคุณค่าและความหมายของชีวิตในทิศทางใด และควรดำรงตนอย่างไรท่ามกลาง

กระแสนิยมที่เชียวกราก นอกจากนี้ผู้อ่านยัง
ถูกเร้าให้หันกลับมาพิจารณาพฤติกรรมของตนเอง
ว่าโน้มเอียงไปตามวัฒนธรรมบริโภคนิยมหรือไม่ หาก
เป็นผู้หนึ่งที่ “ติดกับ” มายาก็ควรปลุกตนให้ตื่นขึ้น
ด้วยปัญญารู้เท่าทัน สิ่งสำคัญที่สุดก็คือการหันมา

มองเพื่อนมนุษย์ในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์ หิยบยื่น
โอกาสและสิ่งดีๆ ให้แก่กันเท่าที่มีกำลัง เมื่อนั้นโลก
คงกลายเป็นสวรรค์ที่เราสัมผัสได้ ไม่ใช่เป็นเพียง
ภาพลวงตาให้ลุ่มหลงชั่วครู่ชั่วยาม และมีพักต้องรอ
โลกเบื้องหลังความตาย

เอกสารอ้างอิง

โชคชัย บัณฑิต . 2544. บ้านเก่า. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รุปรังสรรค์.

